

VOORAF

Kerkelijk Opbouwwerk in de overgang – en het WKO ook

Willemien Boot

***De Koers van het WKO* was het hoofdthema van de jaarvergadering eind september. Het kerkelijk veld verandert. Grote kerken schrappen tweede- en derdelijns opbouwwerkfuncties, opleidingen hebben weinig uren beschikbaar voor opbouwwerk, eerstelijns pastores krijgen soms een opbouwwerktaak. Past het Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk en onze organisatieopzet hier nog bij?**

Jodien van Ark en Marianne Jongerius analyseerden het WKO ledenbestand. Wie zijn leden, waaraan hebben diverse groepen leden behoefte? Wie zijn potentiële klanten voor studiedagen, waar zitten verwante clubs, gaan we lidmaatschap en contributie differentiëren? Marianne Jongerius schreef het verslag van de jaarvergadering.

Een andere verandering in het kerkelijk veld is de groei van migrantenkerken en migrantenparochies, zeker in de grote steden waar de 'grote' kerken allang klein geworden zijn. Recent verschenen twee onderzoeken over protestantse en katholieke migrantenchristenen en hun organisaties. De WKO redactie sprak de onderzoekscoördinatoren, Jorge Castillo Guerra en Marten van der Meulen, over het belang van getallen om mensen en groepen zichtbaar te maken, over de veranderingen die migranten en hun kerken doormaken, over de verschillen in organisatie van zelfstandige protestantse migrantenkerken en katholieke migrantenparochies. De ontwikkelingen in migrantenkerken stellen ook kerkelijk opbouwwerkers voor vragen naar hun eigen aanpak en concepten. Migrantkerken doen kerkelijk opbouwwerk terwijl veel WKO-ers gespecialiseerd raakten in afbraak-begeleiding. Moses Alagbe recenseerde voor het WKO het boek *The Dutch and their Gods* over secularisatie en transformatie van godsdienst in Nederland, vanuit zijn achtergrond als migrantenpastor.

De WKO Nieuwsbrief 2007-1 gaat overigens uitgebreider in op de recente rapporten over de toekomst van God in Nederland.

Een tweede zwaartepunt in deze Nieuwsbrief ligt bij **opbouwwerk en maakbaarheid**.

De studiedag voorafgaande aan de jaarvergadering heette *Valkuilen van maakbaarheid*. Het WKO nodigde Veerle Rooze uit die als veranderkundige en theoloog gemerkt heeft hoe de tekentafel en de praktijk zich verhouden. Een goed bezochte dag, zelfs vanuit België kwamen belangstellenden. Veerle Rooze presenteerde haar verhaal in puntige sheets die op de website www.wvko.nl te vinden zijn. Kees Waardenburg schreef een impressie van de studiedag. Kunnen we wel uit de voeten met het onaffe? Trappen we in de valkuil van maakbaarheid en beheersbaarheid - zelfs op een studiedag die daarvoor waarschuwt?

In VINEX wijken wordt een *civil society* maakbaar geacht door de mensen van de tekentafel: overheid, projectontwikkelaars. Maar hoe is de werkelijkheid? Rein Brouwer bespreekt het proefschrift *Vroom in de Vinex* van socioloog Marten van der Meulen. Die heeft zijn vragen bij de maakbaarheid van die civil society, het maatschappelijk middenveld, waarop ook de kerk speler is. Op de onderzoeksplek opereerde een evangelisch project daarin 'vrij' dan een oecumenisch project met veel gevestigde belangen en veel eieren om op te lopen. Otto Sondorp bespreekt Robert Warren: *The healthy churches' handbook*. Ook Warren heeft meer sympathie voor de trage vragen dan de snelle oplossingen, voor kwaliteit en authenticiteit dan voor groei in aantallen. Het hele boek is het lezen waard, maar voor kerkelijk opbouwwerkers is het hoofdstuk over *Facilitating healthy churches* extra interessant. De externe *critical friend* die kan bemoedigen maar ook lastige vragen durft te stellen, die vanzelfsprekendheden kan doorbreken: waarom is dit zo?

Dit keer is er geen aparte rubriek **Van het bestuur**.

We zijn blij te kunnen melden dat Jodien van Ark, onze voorzitter, weer hersteld is en met haar gebruikelijke flair de jaarvergadering kon leiden. Nieuw in het bestuur zijn Carla Berbée en Hein Steneker, Jeannet Bierman is herkozen.

Samen met Jodien, Peet Valstar en Jan van Diepen vormen zij het WKO bestuur 2006-07. Marianne Jongerius ondersteunt het WKO in bestuur, studiedagen, financiële administratie, Nieuwsbrief en website - en dan vergeet ik vast nog iets - in veel meer dan secretarief opzicht.

INTERVIEW

Migrantenkerken / parochies

Interview door Rein Brouwer en Willemien Boot met Jorge Castillo Guerra en Marten van der Meulen naar aanleiding van twee boeken over migrantenkerken.

Een Gebedshuis voor alle volken. Kerkopbouw en kadervorming in rooms-katholieke allochtonengemeenschappen. Jorge Castillo Guerra, Frans Wijsen, Moniek Steggerda. Nijmeegs Instituut voor Misisologie. Boekencentrum, Zoetermeer 2006. ISBN 90 239 1993 9, € 15,00.

Een Gebedshuis beschrijft en analyseert de geschiedenis en de actuele situatie van de vijftig grootste rooms-katholieke allochtonengemeenschappen in Nederland. Per gemeenschap zijn gegevens per regio opgenomen over het ontstaan en de ontwikkeling van de gemeenschap, ledenaantal en kerkbezoek, leeftijdsopbouw en opleidingsniveau van de leden, motivatie voor deelname aan de gemeenschap, pastorale activiteiten die verricht worden, het bewustzijn van problemen rond pastorale bediening en mogelijke oplossingen.

Migranten in Mokum. De betekenis van migrantenkerken voor de stad Amsterdam. Hans Euser, Karlijn Goossen, Matthias de Vries, Sjoukje Wartena. Faculteit Godgeleerdheid en Faculteit Psychologie / Pedagogie. Vrije Universiteit Amsterdam, ISBN 90 810741 1 3, € 12,50.

Migranten in Mokum: tienduizenden christenmigranten in Amsterdam hebben nieuwe gemeenschappen tot stand gebracht vanuit hun geloof en hun visie op leven en samenleven. Hoeveel migrantenkerken zijn er eigenlijk in Mokum en wat betekenen zij voor de stad als

geheel? Onderzocht zijn de functie en werkwijze van Aziatische voorgangers in hun migrantenkerken, de netwerken rond Ghanese schooljeugd en hun kerken, de vragen waarvoor ongedocumenteerden migrantenkerken stellen en de communicatieprocessen rond de opzet van een kerkverzamelgebouw. Verder wordt gekeken naar de discussie over definities en aantallen migrantenkerken en -christenen.

De redactie van de Nieuwsbrief bracht de coördinatoren van beide onderzoeken bijeen voor een vraaggesprek.

“Waarom stoppen allochtone studenten theologie en cursisten Theologische Vorming zo vaak met hun studie - daar begon ons onderzoek *Gebedshuis* ooit: we ontdekten dat we eigenlijk niets wisten van hun achtergrond, de migrantenparochies waarbinnen zij functioneren en de behoeften die deze hebben.” vertelt Jorge Castillo. Marten van der Meulen coördineerde het VU onderzoek *Migranten in Mokum*. “Wij waren nieuwsgierig, wilden gewoon weten. Er zijn hot issues rond participatie – alleen het woord al verraadt een blikrichting. We deden als theologen en psychologen mee in een serie student-onderzoeken als cadeau van de 125 jarige VU aan de stad Amsterdam. Het Kerkhuis en de Protestantse Diaconie Amsterdam hebben ons erg geholpen met ons onderzoek. Zij weten echt de weg. Eerst kregen we een excursie, en werden contacten gelegd. Praktische Theologie (VU) publiceert binnenkort vervolgonderzoek naar migrantenkerken.”

“Getallen zijn belangrijk”, zeggen beiden. Jorge: “Cijfers geven macht, de macht van het getal. Er waren geen gegevens. En sinds de migrantenparochies onder de bisdommen vallen is er geen centraal coördinatie punt meer (Cura Migratorum). We merkten belangstelling ook buiten de kerk. Gemeentebestuurders bestelden het boek: ‘We wisten niet dat wij zulke grote migrantenparochies hadden’. Er is een strijd om erkenning gaande, ook binnen de kerk. Er zijn huurkwesties: een kleine territoriale parochie heeft het gebouw, terwijl een grote migrantenparochie er duur moet huren.”

foto: Exactitudes van Ari Versluis en styliste Ellie Uyttenbroek

Marten: “In Mokum gaan op zondag zo’n 2500 mensen naar de Protestantse Kerk Amsterdam en zo’n 25.000 naar een van de migrantenkerken of –parochies.” In Den Haag is het maatschappelijk rendement van migrantenkerken onderzocht: 17,5 miljoen euro per jaar schelen ze. De publicatie van dat rapport was trouwens getimed voor de gemeenteraadsverkiezingen om het ruimtegebrek van migrantenkerken onder de aandacht te krijgen.

(OIKOS, *Gratis en waardevol*; pdf downloaden www.stichtingoiikos.nl).

Aan de ene kant werken die cijfers om intern erkenning te krijgen: de katholieke migrantenparochies vallen sinds 2005 onder de bisdommen en beide kennen elkaar nog niet. Aan de andere kant moeten de cijfers het burgerlijk bestuur overtuigen: deze kerken dragen bij aan integratie, sociale cohesie, zij bereiken mensen die jullie als overheid met je folders nooit bereiken, zorgen voor onderdak en werk en houden zo mensen van de straat. De overheid begint te ontdekken dat de scheiding van staat en kerk heel verschillend te interpreteren is, dat er meer mogelijk, dat kerken maatschappelijk nut hebben. Ook bij de invoering van de Wet

Maatschappelijke Ondersteuning komen kerken in het vizier.

Kerkopbouw

Er is qua kerkopbouw een flink verschil tussen de migrantenparochies en de protestantse migrantenkerken. Veel katholieke migrantenparochies zijn ontstaan rond oud-missionarissen, vaak met steun van hun congregaties. Deze pastores zijn inmiddels ruimschoots pensioengerechtigd. Zij hebben niet altijd een moderne bestuurs- en vrijwilligerscultuur geïntroduceerd. Hun opvolgers zijn pastoraal werker; er is een priestertekort. Men oppert de mogelijkheid priesters uit het thuisland uit te nodigen.

Anderen zeggen: ‘Wij zijn onderling zo verschillend, uit zoveel landen, stammen en talen, doe ons maar een witte pastor die buiten en boven de partijen staat’. Het bisdom betaalt de salarissen. Grote parochies staan financieel op eigen benen (gebouw / exploitatie). Voor projecten als inloophuizen zoeken ze andere financiering (fondsen, congregaties, overheid).

De protestantse migrantenkerken hebben eigen pastores met theologische opleidingen van uiteenlopend niveau. De meeste pastores van jonge migrantenkerken zijn zelf migrant, zijn pastor in hun ‘vrije tijd’: *don’t give up the day job*. Het geld moet van de eigen kerkleden komen, voor het (meestal te dure) gebouw, het salaris van de pastor en de exploitatie van de kerk en haar programma’s. De pastor is ook de manager van de kerk en biedt sociaal-diaconale steun aan gemeenteleden. Het bestuurs- en vrijwilligerskader komt uit de eigen kerk.

Marten: “Zelf droeg ik het onderzoeksthema ‘hulp aan ongedocumenteerden’ aan. Mensen komen nieuw Nederland binnen, zoeken landgenoten op en die vind je via de kerk. Daar is een informeel netwerk dat helpt een baantje te vinden, een slaapadres, eten. Mensen kennen je en dan helpen ze je. Een beetje vergelijkbaar met dorpen. Nederlandse witte kerken in de grote stad zijn sterk geformaliseerd (‘daar maken we een project van’).”

Macht of interculturele vaardigheden?

Het mengen van parochies is vijf jaar geleden als *pilot* onderzocht in het Toverbal traject van het Dekenaat Amsterdam, waarbij territoriale parochies migrantenparochies uitnodigden mee

te komen doen, onder de impliciete noemer ‘zo zijn onze manieren’. Wanneer de etnische parochie niet aantrekkelijk is, kiezen mensen soms voor de buurtparochie. ‘Zonder migranten had mijn parochie al jaren geen doop, Eerste Communie of vormsel gehad’, zei een pastor van een gemengde parochie in Amsterdam Oost; de witte parochianen zijn geen jonge ouders maar (over)grootouders.

Jorge: “In Nijmegen Dukenburg loopt een interculturatie proces. Dat is nog knap lastig. Migrant en witte parochianen vertellen elkaar over hun geloof. De migranten worden herkend en weggezet: ‘zo dachten wij dertig jaar geleden ook’. Dat ook witte parochianen met hun liturgie, orgel, Bachcantates en Acht Mei hang-ups ouderwets zijn...”

Jorge ziet drie vormen in de samenwerking:

- monocultureel: wit is de dominante cultuur, u mag meedoen op onze voorwaarden
- multicultureel: we erkennen de verschillen; hebben voor alles een werkgroep, af en toe een aparte dienst en eventueel een eigen werkgroep of bestuur voor de niet-witte groep
- intercultureel: één bestuur is verantwoordelijke voor het geheel.

Rein: “Als in de Verenigde Staten een wijk van kleur verschiet, verhuist de kerk mee met de leden naar de volgende suburb; de kerk verandert niet. In de oude wijk komt een nieuwe kerk.”

Willemien: “In Nederland blijft de oude kerk achter als een alsmaar kleiner wordende witte vluchtheuvel – en verandert ook niet, tot ze gesloten wordt.” Er zijn geloofsgemeenschappen die ‘verkleuren’, maar waarbij de autochtonen christenen de norm blijven bepalen. De onderzoekers maken duidelijk dat de macht ongelijk is verdeeld. Autochtone parochies vinden het prachtig wanneer allochtone gelovigen zich voegen in de bestaande parochie, maar wel zo dat er niets verandert. Het pleiten voor ‘interculturele vaardigheden’ wordt dan een gotspe.

Wat kan het ‘witte’ opbouwwerk leren van migrantengeloofsgemeenschappen?

Rein: “Het WKO en het kerkelijk opbouwwerk is erg ‘wit’, de mensen, de methoden, de concepten. In de opleiding moet het nodige veranderen. Bijvoorbeeld, het integreren van

interculturele vaardigheden en alternatieve vormen van leiderschap.”

Willemien: “We zijn beter in afbraakbegeleiding dan in opbouwwerk. De migrantenkerken zijn juist voor ons interessant omdat ze opbouwen.

Ons aanbod past hen helemaal niet. In Amsterdam bij De Schinkel merkten we dat de cursussen Bestuurlijke Vaardigheden alleen binnen de EBG (Evangelische Broedergemeente, Surinaams, protestants) worden afgenomen. Nieuwe migrantenkerken vragen om Nederlandse les, oriëntatie in taal en cultuur, om advies over betaalbare kerkruimtes, om praktische hulp. Voor theologische scholing of bijbelstudie komen ze niet naar vrijzinnige Hollandse kerken; dat kunnen ze zelf beter. Het Kerkhuis, expertisecentrum voor migrantenkerken, was nooit ontstaan en zo uitgegroeid als we ons aan ons Hollandse aanbod hadden gehouden.”

Veranderende autochtone parochies moeten investeren in het aanleren van ‘interculturele vaardigheden’. Omgekeerd zijn er ook zaken die migrantenchristenen van ‘inheemse’ Nederlandse kerken kunnen leren. In het boek *Migranten in Mokum* wordt dat zichtbaar in het hoofdstuk over de opzet van de kerkverzamelgebouwen. ‘Witte’ adviseurs hielpen de migrantenkerken om hun boekhouding op orde te brengen, een financieel verantwoord beleid te voeren en te onderhandelen met de overheid. Ook hier speelde echter een vorm van machtsongelijkheid: ‘wij weten hoe het werkt in Nederland, zij niet’.

Wat gaat de toename van het aantal migrantenchristenen en kerken voor Nederlandse kerken betekenen?

Het beeld onder migranten is vaak: witte kerken zijn dood, dood. Daar waait de Geest niet. Is er straks nog samenwerking mogelijk in de grote steden met *mainstream* kerken die nu al opdrogen tot piezelende beekjes? Ze hebben nog teveel gebouwen, teveel pastores, een te ruime jas. Gaan ze verhuren of hun gebouwen delen? Zijn migrantenchristenen huurders en/of medechristenen? Zullen de inheemse kerken zich echt gaan interesseren voor de internationale kerken? De internationale eucharistievieringen in Den Haag zijn een moment van samenzijn, onder elkaar zijn, maar ook: samen een front vormen

tegen de ongelovige Nederlandse samenleving. De Nederlandse kerken 'functioneren adequaat', maar er gaat niets van uit. Strak en modern, zonder charisma. Voor ervaring, emotie en affectie is niet veel plaats in de uitstraling. De planning is voor de lange termijn: "Als gast-predikant moet ik bijvoorbeeld de liturgie ruim een week van te voren aanleveren – en als ik dan afwijk, improviseer, omdat er in die week iets bijzonders is gebeurd...." zegt Rein.

De inheemse protestantse kerken hebben een presbyteriaal, democratisch bestuursmodel. Ze wantrouwen charismatisch leiderschap, mannen met een sterke presentatie ('baasjes'), ze willen niet volgen. Zal dat overgaan, gaan Nederlandse voorgangers andere stijlen van leiderschap leren, zoals al in de evangelische sector gebeurt? Hoe gaat dat met vrouwen als voorgangers?

Niet statisch

Migrantenkerken blijven hier, maar zijn niet statisch. Ghanese kerken beginnen in Twi/Engels en een generatie later is het Engels/Nederlands. Indonesische kerken hebben de ene zondag de preek in het Bahasa met samenvatting in het Nederlands en de andere week andersom. De Russische orthodoxe kerk is op een vergelijkbare manier tweetalig. De Portugeestalige parochie in Rotterdam is steeds meer een Kaapverdiaanse parochie geworden, waar pittige discussies ontstonden over taalgebruik en kolonialisme. Jonge Kaapverdianen zeiden: wij spreken Rotterdams of Kriou, maar geen Portugees. Nu leidt een bestuur van jonge, goed opgeleide Kaapverdianen de parochie. Dat is wel uitzonderlijk. Migrantenparochies hebben niet veel geïnvesteerd in jongeren, die lang niet allemaal een sterke binding met de kerk houden.

"Dat is de kerk van mijn ouders, waar een oude priester de baas is." Vindt de tweede generatie, goed opgeleid, de weg wetend in Nederland, een plek in de migrantenparochie van hun ouders, in een lokale parochie of seculariseren ze ook de kerk uit? Onder 'oudere' migrantengroepen zoals Surinamers, met al 3^e of 4^e generaties, is daarvan wel sprake. 'Die hele familie was EBG in Suriname en nu zien we alleen oma nog in de kerk.'

Overigens kan de familie ook 'Pinkster'

geworden zijn.

foto: Ssuuna Golooba

Jorge: "Migranten uit een super katholieke omgeving blijken te kunnen wennen aan een vrouw als pastor ('Toos is onze *obispa*', bisschoppin), aan een viering op wereld AIDS dag waarbij AIDS-patiënten de communie uitdelen, aan het Don Bosco feest dat door twee Panamese homo's werd georganiseerd. Ze wennen zelfs aan koffie en koekjes na de dienst; nou, in Latijns Amerika is het *not done* om te eten in de kerk! Ook als ze uit landen komen waar de staat de kerk betaalde, kunnen ze de omslag maken: in Nederland moet je zelf voor je kerk betalen, de overheid doet het niet. In Utrecht betalen de gezinnen € 30 per jaar en dat lukt."

Geloofsgemeenschappen van migranten zijn vitaal en dynamisch. Dit betekent echter niet dat er binnen migrantenparochies en –kerken geen verschillen zouden bestaan. Van een Franstalige parochie zijn witte ambassademedewerkers lid, voor wie huisvesting is geregeld, de school van de kinderen en vrijwilligerswerk voor de partner, maar ook migranten *sans papiers* uit Afrika, zonder vast werk of vaste verblijfplaats. Die gaan nu later naar een Afrikaanse kerk. In de Engelstalige kerk komen de Afrikanen en Filipinos in de vroege dienst en de ex-pats in de late. Ook binnen de migrantenkerken is er sprake van 'machtsstrijd'. Maar die is niet te vergelijken met de strijd voor erkenning in de samenleving.

In Nederland vergrijst de kerk niet alleen, zij

verkleurt ook, zeker in de grote steden. Migrantenchristenen veranderen overigens niet alleen de aanblik van christendom in Nederland

en dit verdient meer aandacht, ook van kerkelijk bouwvakkers.

IMPRESSIE

Valkuilen van maakbaarheid, WKO studiedag met Veerle Rooze, 28 september 2006

Impressie van Kees Waardenburg

“Jullie zijn goed in agogische vaardigheden...”

Aan het einde van een buitengewoon informatieve studiedag (lees de sheet-teksten na op de website www.wvko.nl) verzamelden we onze reacties aan de hand van tips/do's & don'ts. Een hele lijst van opmerkingen kwam op de flap te staan. Toen inleidster Veerle Rooze gevraagd werd op die lijst te reageren, dacht ze even na en zei: “Jullie zijn goed in agogische vaardigheden”. Het leek alsof de zin nog verder zou gaan, maar daar bleef het bij. Op weg naar huis bleef dit korte zinnetje maar door mijn hoofd spelen. Ik ben me gaan afvragen hoe dat nou kwam. Een mooie gelegenheid om de gepropageerde meervoudige manier van kijken en benaderen bij het schrijven van deze impressie direct in praktijk te brengen.

Wat was de situatie? Op de flap kwamen allerlei bekende en minder bekende werkvormen te staan die een proces op gang kunnen brengen c.q. verdiepen. Fototaal, de Emmaus wandeling enz, maar ook werkvormen die misschien iets meer open staan voor het onverwachte en dwarsliggende, zoals bibliodrama en een benadering (nog zonder naam) waarin de aandacht van de gespreksleider juist uit gaat naar wat net niet gezegd wordt, maar wel in de lucht hangt. Kortom, het werd een boeiende range van allerlei soorten werkvormen en interventies die allemaal appelleren aan verbeelding en het scheppen van een ruimte die juist ontstaat door de inbreng vanuit diverse invalshoeken. En toch had ik tijdens het inzamelen van al die tips enz

het idee dat de spanning er wat uit ging. Terwijl ik me zat af te vragen wat er nu met mij gebeurde kwam die laatste opmerking van Veerle Rooze. Ik moet er nu misschien niet meer achter gaan zoeken dan nodig is (want dan doe ik aan niemand recht), maar ik kwam er maar niet van los, dus ik volg bij het schrijven van deze impressie nu maar even dit spoor. De reden kan domweg zijn dat we absoluut niet in tijd mochten uitlopen. Een andere groep stond bij de ingang van de zaal al te wachten tot we weg waren. Dat is het ene perspectief, maar er zou ook een ander perspectief kunnen zijn. Zou het kunnen zijn dat we, uitgerekend op deze dag met als waarschuwendende werktitel “**valkuilen van maakbaarheid**”, ongemerkt precies in die valkuil waren getrapt? Na een dag die ruikt en sjort aan onze vertrouwde manieren van kijken een houvast zoeken in de werkvorm? Zelf herken ik hoe verlegenheid met een bepaalde situatie mij naar de werkvormen doet grijpen. In een goede werkvorm ligt immers ook de suggestie uit de verlegenheid of de impasse te kunnen komen. Maar het woordje “onaf” en “de functie van het onaffe” als open staan naar nieuwe betekenis (en het opschorten van het grijpen naar het vertrouwde) stond nu juist op die dag centraal. Zou het dus kunnen zijn dat deze onbewuste move iets laat zien hoe onwennigheid en verlegenheid een eerste natuurlijke reactie is

op de gepresenteerde benadering? Het kan dan niet anders dan dat de spanning wegvloeit. En die spanning was duidelijk wel voelbaar onder en tussen de presentaties over de onderliggende theorie die trouwens stap voor stap door de inleider uit de doeken werd gedaan. Aan de betrokkenheid van de deelnemers was het af te leiden. Het bracht een feest van herkenning teweeg: het stellen van de trage vragen, het stil staan bij de weerbarstigheid in het gesprek, het ongemak om de controle uit handen te moeten geven, het not-knowing en Nicht-Verstehen, het begrip voor achtergronden in plaats van standpunten, het stimuleren van andere geluiden, het oog hebben voor signalen in de marge, het open breken van vanzelfsprekendheden enz. enz. (na te lezen op de website). Allemaal instrumenten die het proces van betekenisgeving openhouden en de diversiteit van denken uitlokken. Blijkbaar gingen er allerlei feestelijke belletjes rinkelen uit opleidingen van lang geleden. De Pedagogie van de Verdrukten, was het daar ook niet allemaal op een vergelijkbare manier gezegd! “Het is precies Paulo Freire” riep iemand uit de zaal. Terwijl allen enthousiast knikten, zegt Veerle: “Wie is dat?”. Gezucht en gelach gaat door de zaal bij een dergelijke generatiekloof. En daarmee gebeurde trouwens wat de inleider (en tevens jongste deelnemer) aan het begin van de dag had gezegd: ik sta hier niet als de expert, ik hoop ook van jullie te leren. De rollen van leraar en leerling wisselden. De leraar werd leerling en de leerling leraar. Een kleine actualisatie van het schriftwoord waarmee Peet Valstar die dag had geopend: het gesprek tussen Jezus en de Syro-Fenicische vrouw.

Thuis gekomen heb ik het betreffende bijbelverhaal er nog eens op na gelezen (Mt 15). Die paradigmawisseling gaat niet zonder slag of stoot. Het meervoudige kijken naar de werkelijkheid blijkt daar geen comfortabel beschouwen waar jezelf buiten kan blijven. De planning wordt fysiek doorkruist. De koers wordt drastisch verlegd. De ontmoeting met de vrouw, niet-joods, dus vreemd en “anders” deed Jezus fundamenteel van koers veranderen. Dat gesprek had een transformerende kracht. Het maakt iets zichtbaar van de dynamiek van wat wij gewoonlijk onder een geloofsgesprek verstaan.

“In het alledaagse zit geloof, het is meer ontvangend dan zendend” antwoordde Veerle op een vraag naar mogelijke overeenkomsten tussen haar pleidooi voor recht doen aan diversiteit en wat wij dan geloofsgesprek noemen.

foto's 28 september: Willemien Boot

Het woord “context” was een sleutelwoord in de verschillende blokjes theorie. Die context is een hefboom in veranderingsprocessen. Maar wat nu precies onder “context” moet worden verstaan was mij niet helemaal duidelijk. Die context heeft een breedte dimensie (dat is uit de vele voorbeelden wel duidelijk geworden), maar zij heeft ook een diepte dimensie (de verhalen uit Schrift en traditie) op grond waarvan vanuit het perspectief van de bijbelse gestalten naar onze werkelijkheid gekeken kan worden.

Deze tweede betekenis van het woord “context” doet natuurlijk een beroep op de theologische, hermeneutische sensibeleit van de opbouwwerker. Het is duidelijk dat deze laatste context onder druk komt te staan. Die verhalen raken in hoog tempo uit beeld, ze zijn bezig te “verdampen” zei een van de deelnemers. “Ik ben steeds meer gaan ontdekken hoe kostbaar het is dat er plekken zijn waar die verhalen bewaard worden”, antwoordde Veerle Rooze. En we zagen, achter het helder analytisch opgebouwd verhaal dat zo merkbaar de vrucht was van zorgvuldige reflectie op leerervaringen in die werkplekken, de gezichten van de mensen bij wie ze in leer was geweest. Natuurlijk moeten die plekken hier dan ook genoemd worden:

Ellesdiek, Mechelen, de oude stadswijk in Den Haag en een wijkgemeente in Leiderdorp.

De invalshoek die ik hier bij het schrijven van deze impressie heb gekozen is mijn invalshoek. Alle 40 andere deelnemers aan die dag hebben ieder hun eigen invalshoek. Uit de enquête die naar aanleiding van deze dag gehouden zal worden zal dat wel blijken. Het lijkt me belangrijk om de diversiteit van de invalshoeken voor de verdere verwerking in dit WKO verband te benutten. Ik ben daar erg benieuwd naar. Ik zou zelf graag langer stil willen staan bij wat “gaming” werd genoemd. Wat ik begrepen heb is “gaming” een soort simulatiespel waarbij de deelnemers een rol krijgen toebedeeld op grond waarvan ze opdrachten moeten vervullen die met de plaatselijke situatie te maken hebben. Het is dus een vrij krachtdadige ingreep van de opbouwwerker om mensen vanuit een niet zelf gekozen perspectief naar de eigen situatie te laten kijken en op grond daarvan het gesprek met de andere “spelers” aan te laten gaan. Ik kan me goed voorstellen dat een dergelijke interventie veel creativiteit kan losmaken. Maar je moet dan wel als “ingehuurde” opbouwwerker stevig in je

schoenen staan. Je moet weten wat je doet en met het oog waarop je dat doet. Je moet het aandurven om – zoals het genoemd werd – met je blote voeten in de modder van het laagland te staan terwijl de kerkelijke visier rapporten als hoge bergen om je heen grootse vergezichten beloven. Het vraagt dan wel stevigheid en ook durf om niet omhoog te kijken, maar heel dicht bij naar het “hier en nu”. En dan ook nog de druk van alom gewenst resultaat-op-korte-termijn te weerstaan. Gaming is ook een agogische werkvorm. Maar wat hebben we nodig om zowel met zelfvertrouwen als ontvankelijk in dat laagland-moeras te staan en de verlegenheid niet te snel met een beproefde werkvorm weg te werken? Ik vraag naar het moment dat aan de werkvorm vooraf gaat. En wat wij nodig hebben om stevig en ontvankelijk in dat “moment” te staan.

De uitnodiging om een impressie te schrijven terug lezend zie ik dat het de bedoeling was om “fris van de lever” te schrijven. Of deze impressie in die zin “fris” is, weet ik niet. Ik had het in ieder geval wel op “mijn lever”.

RECENSIE

Vroom in de VINEX

Bespreking door Rein Brouwer, Amersfoort, van Marten van der Meulen *Vroom in de Vinex. Kerk en civil society in Leidsche Rijn*. Dissertatie VU.

Shaker Publishing, Maastricht 2006, ISBN 90-423-0287-9, € 36,00

De lokale basis van kerken zal verder blijven afkalven. De geografische organisatie van kerken heeft zijn langste tijd gehad. Kerkelijke betrokkenheid heeft meer met persoonlijke voorkeur te maken dan met plaats. Dit sluit niet uit dat de kerk als een vereniging van burgers die bepaalde doelen willen bereiken relevant blijft. Om echter maatschappelijk present te kunnen zijn moeten kerken zoeken naar alternatieve vormen die beter aansluiten bij de veranderingen in de sociale infrastructuur.

Tot deze, niet geheel schokkende, uitgangspunten voor kerk zijn, komt Marten van der Meulen aan het einde van zijn dissertatie-onderzoek. Van der Meulen promoveerde op 24 mei van dit jaar bij Hijme Stoffels aan de VU te Amsterdam met een zeer toegankelijk proefschrift. Het boek is overzichtelijk en zorgvuldig opgebouwd en in een aangename en goed lees-

bare stijl geschreven. De ‘uitgangspunten voor kerk zijn’ vormen een appendix bij het eigenlijke onderzoek van Van der Meulen.

Als godsdienstsocioloog onderzocht hij de vormgeving van de civil society in de Utrechtse VINEX-lokatie Leidsche Rijn en de rol die kerken daarbij spelen. Onder civil society verstaat Van der Meulen een netwerk van sociaal

kapitaal, dat gevormd wordt door burgers die zich verenigen om bepaalde doelen te realiseren. Dit netwerk bevindt zich op het middenveld tussen enerzijds overheid en markt en anderzijds het privé-domein van burgers. Tegen de achtergrond van het sociologische debat over het mogelijke verminderen van het sociaal kapitaal en het oplossen van de civil society, probeert Van der Meulen te achterhalen welke sociale infrastructuur zich ontwikkelt in één van de grootste Nederlandse nieuwbouwwijken. In het verleden is het WKO betrokken geweest bij het opstarten en begeleiden van theologisch onderzoek naar kerkopbouw in de VINEX. Tot op heden heeft dat nog geen voldragen publicaties opgeleverd. Het sociologisch onderzoek vanuit de VU biedt echter een belangrijke tussenstap naar een meer theologische reflectie op gemeenschapsvorming en kerkopbouw. Ook al biedt hij geen diepgaande beschrijving en analyse van ecclesiogenese in Leidsche Rijn, toch levert zijn studie naar de functie van kerken in een nieuw stedelijk gebied het nodige materiaal voor kerkopbouw-reflectie.

Ambitieuus

Vroom in de Vinex is een etnografische studie, die een interessant beeld biedt van de nieuwstedelijke ontwikkeling en van de dominantie van de overheid en de marktpartijen daarin. Van der Meulen beschrijft hoe de ‘professionals’ de stad op de tekentafel ontwerpen en met vaste hand ten uitvoer brengen in de praktijk. Saamhorigheid, gemeenschap, sociale betrokkenheid en solidariteit, zijn geen waarden die geleidelijk aan vorm aannemen in een situatie waarin mensen samenleven, maar het beoogde resultaat van professionele interventies. De conclusie van de onderzoeker is dat de civil society, het collectieve sociaal kapitaal van vrijwilligers, afwezig is in Leidsche Rijn. De overheid stuurt de infrastructuur aan en faciliteert die, maar creëert zo geen civil society. Deze trend, waarin professionals de sociale infrastructuur vorm geven en daarbij het maatschappelijk middenveld overslaan, raakt direct de betekenis van religieuze organisaties, die van oudsher belangrijke spelers zijn op het sociale veld. Het zoeken naar betekenis door kerken in

Leidsche Rijn wordt beschreven aan de hand van twee processen van kerkopbouw. Het eerste project betreft een groep gemeenteleden uit de christelijk en Nederlands gereformeerde kerken van Utrecht die zich gevestigd hebben in deze nieuwe wijk. Het motto van deze kleinere orthodox-protestantse kerken is ‘gemeenschapsvorming van christenen’ en ‘het evangelie in Leidsche Rijn’. Het geloven in God én het bijdragen aan de samenleving, komen voor hen samen in een morele levensstijl waarin gebed en een persoonlijke relatie met God belangrijk zijn.

Gesloten markt

Het andere project is een oecumenisch initiatief vanuit de rooms-katholieke en de protestantse kerk van Vleuten - De Meern. Zij richten zich op wat de auteur noemt ‘presentietheologie’: kerk voor de wereld, midden in de samenleving. In de ontwikkeling van dit project blijkt de oecumene een eigen dynamiek te ontwikkelen. Beknopt, maar toch helder, wordt beschreven hoe het project belast wordt door problemen rond kerkelijke inbedding, door een essentieel verschil in visie, door de behoefte aan het bewaren van de status quo en door personele conflicten. Met heldere metaforen typeert Van der Meulen de verschillen tussen het evangelikale project ‘als een jong, ambitieus en zelfverzekerd bedrijf, dat nieuwe markten en kapitaal zoekt, met alleen *the sky as the limit*’ en het oecumenische project ‘als een joint-venture van gevestigde bedrijven die opereert in een gesloten markt met gevestigde belangen’.

Kerkopbouwers in VINEX-locaties kunnen hun voordeel doen met deze studie. Het geeft inzicht in verschillende benaderingen van kerkopbouw (evangelikaal, oecumenisch) in nieuwe wijken, in de sturende rol van overheid en marktpartijen, in de noodzaak voor kerken om aan te sluiten bij een andere sociale infrastructuur en niet automatisch te leunen op een civil society, in de dilemma’s van oecumenische samenwerking en in het belang van zorgvuldige etnografische beschrijvingen als basis voor het nadenken over kerk zijn. Het wachten is nu op een theologisch en ecclesiologisch onderzoek naar gemeenschapsvorming in nieuwbouwwijken.

Vanaf december 2005 werkt Van der Meulen aan een onderzoek naar migrantenkerken en civil society.

Voor meer informatie over dit en zijn VINEX-onderzoek: m.van_der_Meulen@th.vu.nl.

RECENSIE

Geen planning maar een inhoudelijk proces

Bespreking door Otto Sondorp van Robert Warren: *The Healthy Churches' Handbook. A process for revitalizing your churches*. Church House Publishing 2004. ISBN 0 7151 4017 5, € 19,77
www.chpublishing.co.uk

“Massieve beleidsplannen zijn uit de mode. Dit betekent dat we niet langer een of ander gecompliceerd plan hoeven te maken zodat we kerk kunnen zijn tot aan de Wederkomst. Veel gemakkelijker en op de lange duur veel effectiever is het om kleine stapjes te nemen”.

Een citaat uit *The healthy churches' handbook* van Robert Warren dat me uit het hart gegrepen is. In kerkelijke beleidsprocessen loop ik als adviseur steeds meer aan tegen het einde van de maakbaarheid en ons planningsdenken. Ook het WKO belegde er een werkdag over, september 2006, met Veerle Rooze. Naar ik heb begrepen ziet Rooze dat blauwdrukken, modellen en schitterende toekomstvisies niet (meer) werken. Het gaat haar veeleer om het creatief zoeken naar verbinding van geloof en leven in een wereld die voortdurend in verandering is. Dat betekent dat je soms in trage processen terecht komt, waar een gemiddelde penningmeester niet op te wachten zit, maar die wel kunnen zorgen voor fundamentele vitalisering.

Onderzoek

Precies dat beoogt ook de auteur van bovengenoemd boek (niet te verwarren met de evangelicale groei-ideoloog Rick Warren). Robert Warren was 'team rector' bij een van de grootste en snelst groeiende kerken in Engeland. In 1993 werd hij 'National officer for Evangelism' bij de Church of England. Hij ging op zoek naar wat een kerk of een gemeente 'gezond' maakt. Startpunt voor zijn zoektocht was een onderzoek onder 260 kerken naar actieve deelname aan het kerkelijk leven in een classis van de Church of England. Uit de cijfers kwam, zoals verwacht, een dalende trend tevoorschijn, maar bij 25 kerken bleek in de onderzoeksperiode juist een groei van 16 % opgetreden te zijn. Zijn collega, die het

onderzoek uitvoerde, was uiteraard zeer nieuwsgierig naar deze 'afwijking'. Op het eerste gezicht waren dit toch gewone doorsnee kerken zonder buitengewoon charismatische pastores of met op groei gerichte evangelicale gedrevenheid. Op een bijeenkomst van deze kerken bleek dat voor hen groei als zodanig geen *issue* was. Wel waren al deze kerken er op uit om hun geloof echt serieus te nemen en te kijken hoe ze kerk konden zijn naar hun beste mogelijkheden. Hun insteek was dus eerder kwalitatief dan kwantitatief. Dat dit uiteindelijk ook nieuwe aanloop kan betekenen, was natuurlijk niet ongewenst, maar het was niet het doel. Nadien is ook de term 'gezond' geïntroduceerd om de kern van de kwaliteit van deze gemeenten aan te duiden.

Gezond

Uiteraard kan het woord ‘gezond’ allerlei misverstanden opwekken, vandaar dat ik de definitie van Warren hier maar eerst even doorgeef. Gezondheid is voor hem een vertaling van het bijbelse concept van verlossing en heelheid en in balans zijn met God en Zijn schepping. Een ‘gezonde’ kerk is er een die werkelijk is aangehaakt en de kracht heeft gekregen door de presentie van God en die daardoor iets van het goede nieuws van heelheid kan doorgeven zoals geopenbaard in Christus door de Heilige Geest. Van belang is dat die gezondheid niet blijkt uit bepaalde mooi uitgevoerde plannen, of succesvolle activiteiten, maar eerder gestalte krijgt in een bepaalde attitude, een bepaalde gezindheid, een mentale houding, een geestelijke gesteldheid.

Rond dit begrip ‘gezondheid’ bouwt Warren zijn gedachtegang op en vertaalt de succesfactoren in een zeer bruikbare mengeling van theorie en praktijk. Wat dat laatste betreft: het agogisch-theologisch materiaal is uitgebreid getest in de afgelopen jaren en heeft zijn waarde bewezen. Niet alleen in de Church of England, maar ook in andere kerken in Engeland, enkele Europese landen en Australië. Zou het ook in de Nederlandse context kunnen worden toegepast?

Vier delen

Het boek bestaat uit vier delen. Het eerste gaat in op de zeven (!) kenmerken van een gezonde kerk. De daaropvolgende delen beschrijven hoe het concept van de *healthy churches* in een vitaliseringsproces een plek kan krijgen door de toepassing van twee methodes: een grondige oefening voor een kerkelijke profilering en de methodiek van ‘de engel van de kerk’. Geïnspireerd door ‘de engelen van de gemeente’ uit Openbaringen 2 en 3 ontwikkelde Warren een meer intuïtieve manier om de kern van de kerk, te ontdekken. In het vierde deel komen deze twee methodes inclusief stappenplannen in detail aan de orde.

Essentieel voor Warrens aanpak is de **inzet op kwaliteit**, dat is: de nadruk op het wezenlijke van wat de kerk is. Eerst moet je op het spoor komen van de mentale modellen die onder onze huidige kerkopvatting liggen. Dat biedt een opening naar waar het werkelijk om te doen is in

de kerk en om dat echt serieus te nemen. Voor Warren ligt dat vooral in de lijn van wat Jezus ons heeft voorgeleefd. Al het andere is bijzaak: “Christenen zullen minder aandacht moeten besteden aan het runnen van de godsdienstige instituten en zich vooral moeten toelagen op het bieden van bronnen voor het bestaan.”

Kerk is in zijn ogen een gemeenschap, die volop gelooft en die actief is in de wereld om haar heen. Nu lijkt dit niet zo heel erg revolutionair en dat is het ook niet. Maar het is wat Warren betreft wel *back to the basics* van het christen zijn in nauwe interactie met de context. Al het andere komt dan van zelf wel.

Zeven kenmerken

Dit alles is een uitwerking van de zeven kenmerken van een gezonde gemeente, die in het boek centraal staan en die ik hier te kort samenvat om een idee te krijgen waar het Warren om te doen is:

- Zonder authentiek geloof gaat het niet;
- Intense relaties met de omgeving (maatschappelijk, pastoraal, diaconaal) zijn essentieel;
- Zie uit te vinden wat God van je wil;
- Wees echt bereid tot veranderingen ook al kost dat wat (in meerdere opzichten);
- Goede relaties in een warme gemeenschap zijn van wezenlijk belang;
- Anderen zijn meer dan welkom;
- Focus je op een paar dingen en doe ze goed.

Absolute authenticiteit

Nu lijkt zo’n rijtje niet echt hemelbestormend en zijn ze ook in iets andere vorm te vinden in heel wat boeken over kerkelijk opbouwwerk. Het nieuwe en inspirerende hiervan lijkt me toch de nadruk op absolute authenticiteit en het fundamenteel serieus nemen van God en mensen zowel binnen als buiten de kerk.

Praktijk

Verder is bijzonder dat de theoretische onderbouwing tot stand is gekomen vanuit de praktijk (i.p.v. andersom) en dat de beschreven weg ook inderdaad succesvol blijkt te zijn. Voorwaarde is wel dat een gemeente of een parochie echt bereid is om deze kenmerken serieus te nemen als leidraad voor een langer durend proces.

Veranderbereidheid is een *conditio sine qua non*, zoals collega Bert Bakker elders over dit boek schreef.

Warren zegt daarover: “Het is zoveel gemakkelijker om maar door te modderen, om iedereen tevreden te houden met wat we altijd deden (...). Het probleem is dat een kerk die een dergelijke houding aanneemt een grotere kans heeft er over 10 jaar niet meer te zijn, dan een kerk die naar haar gezondheid zoekt.”

Conclusie: een aanrader voor iedereen die iets heeft met kerkelijk opbouwwerk in een postmodern, postchristelijk tijdperk en die zijn of haar heil niet zozeer wil zoeken in plannen, blauwdrukken of grootse visies, maar die bescheiden aan het werk wil op basis van wat een kerk werkelijk kerk maakt.

RECENSIE

The Dutch & their Gods

Bespreking door Rev. Moses Alagbe, Amsterdam Bible Academy, van Erik Sengers (ed.) *The Dutch and their gods. Secularization and transformation of religion in the Netherlands since 1950*. Verloren, Hilversum 2005, 207 pp., geïll., ISBN 90 6550 867 8, € 21,00

Moses Alagbe leidt de Amsterdam Bible Academy, is pastor van Maranatha Community Transformation Center en betrokken bij netwerken van migrantenkerken en pinksterkerken. Hij is zeer geïnteresseerd in ontwikkelingen in de inheemse kerken: waarom zijn Nederlandse kerken in 25 jaar zo leeg gelopen, wat houdt ‘secularisatie’ in, is dat omkeerbaar, wat inspireert Nederlandse kerkleden?

De WKO-Nieuwsbrief-redactie vroeg hem *The Dutch and their Gods* te recenseren. Na de inhoudsopgave van het boek volgt zijn recensie in het Engels.

Contents:

I Introduction

- Erik Sengers, The Dutch, their gods and the study of religion in the post-war period

II Religion in the Netherlands: secularization or transformation?

- James C. Kennedy, Recent Dutch religious history and the limits of secularisation.

- Anton van Harskamp, Simply astounding. \Ongoing secularization in the Netherlands?

- Jos Becker, Church membership investigated (1950-2002)

III Religious responses to social change

- Paul Post, Ritual-liturgical movements. A panoramic view on ritual repertoires in Dutch Catholicism after 1950/1960

- David J. Bos, ‘Woe the pastor who becomes a psychologist!’. The introduction of psychology in hervormde theology and ministry

- Karin van Nieuwkerk, Credits for the hereafter. Changing ways to collect religious merit, ajr, among Moroccan immigrant women in the

Netherlands

IV New forms of religiosity

- Erik Sengers, ‘Leading the world to church and Christ’. The use and success of the Alpha-course in Dutch churches

- Pieter R. Boersema, The Evangelical Movement in the Netherlands. New wine in new wineskins?

- Stef Aupers, ‘We are all gods’. New Age in the Netherlands 1960-2000

Theme

This book addresses the history of religion in the Netherlands and the changes that are taking place in modern Dutch religion. The first part asks whether these developments are sign of secularization or transformation. The second part deals with the analysis of the responses of the churches and religion to social change.

Personal analysis

All the contributors did a great job. They all

presented their arguments objectively. The book helps me as a foreign missionary to understand the recent historical past of the Dutch church, the response of the Dutch Christianity to different stages of secularization and the prevailing spiritual situation in the Netherlands. However, I did observe that none of the authors gave significant attention to the contribution and the place of the immigrant churches and the Dutch Pentecostal church to the spiritual climate of the Netherlands.

I do agree with Erik Sengers in his introduction that the Netherlands are characterized by ‘a free-floating’ religion with a high number of seekers. He poses the question whether the recent developments in modern Dutch religion are a sign of secularization or of a transformation of religion.

In his contribution on the issue of secularization and the decline of Dutch churches James Kennedy made a very important observation on page 34, and I quote

“Probably too often the plethora of religious organizations did not sufficiently motivate people to develop a rich inner life, opening the churches to the criticism, heard often in the 1960s’ that the forms of religious organization were arbitrary and based more on earthly motives than spiritual conviction”.

However, his conclusion that recent Dutch religious history should be interpreted as a transformation of religion, not as its decline is too ambiguous. His observation as stated above, the continuous decline in church membership of the Dutch mainline churches and the numerous empty church buildings (sold and converted to shopping mall, sport hall, mosques etc.) are visible evidence of the decline of Dutch churches.

I tend to agree with Van Harskamp’s observation that in various churches and religions, significant changes have taken place, while secularization is still going on at the same time. I do not agree with him that it is a conjecture that secularization marches on while interest in religiosity continues and perhaps even grows. It is not a conjecture but facts and reality. Secularization has come to stay but it is very clear that people are not

satisfied and are still searching for the missing link in their spirituality.

Jos Becker’s graph on secularization according to CSB and SCP clearly indicates the rise in secularization (though slowing down), and the church membership data confirm the decline in church membership.

	2000	2020
<i>RKK</i>	16	10
<i>PKN</i>	12	4
<i>Islam</i>	5	8
<i>Overig</i>	3	7

This contribution with data shows clearly that secularization is still taking place while church membership and church attendance are in decline. The above observation is further confirmed by Paul Post on page 77. According to him, church attendance in Roman Catholic church decreased during the last 35 years from more than 2.7 million to 439,000 visitors per weekend.

Despite secularization, there is a great increase in the search for spirituality.

This is evident considering the numbers of people travelling to places like Nigeria and India for the purpose of spirituality in the last few year.

Paul Post in his presentation rightly noted that the period of a *Volkskirche* is gone but his suggestion in his conclusion that time for an official ecclesiastical liturgy policy is ripe is rather towing the old line. The history of the Roman Catholic church shows that most of the successful reforms were initiated by lay – movements. Liturgy is a very important aspect of Christian religion and if our post modern society is to be attracted to the church, the church must constantly be innovative in her liturgical presentation. This should not be restricted to official reform.

There is no doubt that many ministers are not practically prepared to address the needs of their congregation. David Bos on page 110 is correct in his observation that there is dissatisfaction with the exclusive theoretical nature of training for ministry. This is an area that still needs to be seriously addressed. Many theological schools and colleges in United States are changing their

curriculum for this purpose. David Bos' article clearly shows the reactive response of the church. The church should begin to be proactive. We've always been reactive. Reactive to enlightenment and secularization, to post modernism, to Islamic encroachment etc. I am hesitant to agree with the conclusion of Karin van Nieuwkerk that by studying the reproduction of Islamic practices and rituals, a different view of Islamic religion can be detected that helps to deconstruct the image of inflexibility and rigidity of Islam. It is a fact according to her article that there are varieties in how people live their faith within the Islamic religion, but this does not change the basic fundamentals of Islamic religion. It is true according to Erik Sengers that the church needs new ways of making the Christian message relevant to the general Dutch public. It is also true that the Alpha course may not exert sufficient appeal to the Dutch society, however it has made it's own impact across the country.

What the church needs is not courses, the church needs to return to her root as a community. A large percentage of people in Dutch society is lonely and isolated. This is a great opportunity for the church, if we can live the gospel in a practical way and not just talking about the gospel. This is an area that needs to be explored. In his conclusion, Stef Aupers clearly shows the paradox of the new age movement. A movement that started by condemning the capitalist system is now completely caught up with the same system which it was established to condemn. This shows that the new age cannot meet the deep longing in the heart of man.

I have been enriched reading this book and I will strongly recommend it to all ministers of the gospel especially visiting ministers.

Amsterdam Bible Academy: www.abacademy.nl

KORTE RECENSIE

Zijn verhaal moet doorgaan

Henau, Ernest. 2005. *Zijn verhaal moet doorgaan. Over christelijke gemeenschapsopbouw*. Leuven: Davidsfonds. ISBN 90 5826 335 5

Toegankelijk pleidooi voor de territoriale parochie, juist omdat deze, ondanks bedreigende ontwikkelingen, tegemoet kan komen aan zoekenden en seizoensgelovigen. Sterk

geïnspireerd vanuit de kerkgeschiedenis, en vergezeld van voorstellen voor kleine hervormingen, zoals de wijding van gehuwde mannen.

VERSLAG

JAARVERGADERING WKO - donderdag 28 september 2006

Aanwezig: Jodien van Ark - Carla Berbée - Jeannet Bierman - Willemien Boot - Rein Brouwer - Anja Bruijkers - Jan van Diepen - Henk IJmker - Marieke Rijpkema - Fred Steenwinkel - Peet Valstar - Hub Vossen - Hans van Wijk - Marianne Jongerius (verslag).

Opening

Met een hartelijk welkom wordt de vergadering geopend door voorzitter Jodien van Ark, die daarna een passage voorleest uit "Hoe doet een mysticus de afwas" van Lorenz Marti.

De nadruk tijdens deze vergadering zal liggen op agendapunt 7: De koers van het WKO.

Mededelingen en berichten van verhindering

Een bericht van verhindering werd ontvangen van: Corien van Ark - Harry Bisseling - Hans

Blom - Marianne van Bork - Co Broekhuizen - Jos Deckers - Els Deenen - Nico Derksen - Martin Frederiks - Kees de Groot - Piet van Hooijdonk - Henk van Hout - Jan Jonkers - Chris 't Mannelje - Jac. van Oppen - Han van Peer - Han Perry - Niko Raaphorst - Ploni Robbers - Henk de Roest - Lydia Roosendaal - Derk Stegeman - Hein Steneker - Frits Vermeulen - Nelleke ten Wolde.

Verslag van de vergadering van 29 september 2005

Het verslag wordt goedgekeurd.

Naar aanleiding van het verslag van de werkgroep Communicatie meldt Willemien dat de nieuwe versie van het profiel inmiddels op de website staat: Wat is het WKO en Wat is kerkelijk opbouwwerk. Zij vraagt de leden er eens naar te kijken en commentaar te geven. De oorspronkelijke versie van het profiel dat vorig jaar op de ledenvergadering is vastgesteld, bestaat nog en Willemien zal zorgen dat er op de website naar gelinkt kan worden.

Jaarverslag Werkverband 2005-2006

Het verslag is gemaakt door de secretaris Peet Valstar en wordt door Willemien een wonder van beknoptheid genoemd. Leden die het werkverband vaarwel zeggen gaan met pensioen, veranderen van functie of worden geconfronteerd met het feit dat hun baan verdwijnt. Daarentegen zijn we erg blij met het flinke aantal nieuwe leden.

Het verslag wordt met dank aan Peet vastgesteld.

Verslag van de werkgroep Praktijktheorie. De groep heeft dit jaar door omstandigheden maar een beperkt aantal activiteiten ondernomen. Een studiedag op 7 juni rond het proefschrift van Menco van Koningsveld moet worden afgeblazen omdat Menco op het laatste moment niet in staat en bereid was daar een inleiding te verzorgen, wat een voorwaarde was voor de leden van de werkgroep. De groep komt volgende week weer bij elkaar.

De werkgroep Methodisch Handelen heeft de studiedag op 10 november 2005 voorbereid en uitgevoerd. Daarna zijn twee leden uit de groep gestapt en de groep leidt sindsdien een slapend bestaan.

De werkgroep Communicatie komt een maand voor het verschijnen van de Nieuwsbrief bijeen. Aan een potentieel WKO-lid is gevraagd het verslag van de studiedag van vandaag te maken.

De groep heeft dringend behoefte aan r.k. uitbreiding, maar alle 4 gevraagde leden hebben negatief gereageerd. Willemien en Rein komen binnen de PKN automatisch aan hun informatie. Op een of andere manier moet er een goed r.k. netwerk opgezet worden. Geinformeerd zal worden bij Henk van Hout, die een heel netwerk heeft.

Voor het eerste nummer van 2007 staat een themanummer op het programma over godsdienstige veranderingen o.a. naar aanleiding van de rapporten van het SCP, IKON etc.

Verruiming publiciteit voor studiedagen is ook een van de aandachtspunten, alsmede het maken van een mooie folder. Hierin wordt ook de mogelijkheid gemeld van een Nieuwsbrief voor € 20,00 per jaar, als een kennismaking met het WKO.

Indertijd is er een *begeleidingsgroep geweest rond het VINEX-onderzoek* van Leiden. De begeleidingsgroep is een paar keer bijeen geweest, maar opgeheven nadat Otto Grevink met het onderzoek was gestopt. Peet Valstar heeft het al die tijd warm gehouden bij Henk de Roest. Veerle Rooze is per 1 september op dit project gezet. Zij wil zich eerst inwerken en half oktober zal besproken worden of een nieuw te vormen klankbordgroep alleen mensen van het WKO zal herbergen of ook mensen van daarbuiten. Het WKO was indertijd de initiator van dit project.

Financiën

Ten aanzien van de resultaten 2005 wordt opgemerkt dat men het vreemd vindt dat 6 leden aan het eind van het jaar hun contributie nog moeten voldoen. Hub Vossen en Niko Raaphorst hebben als kascommissie de boeken gecontroleerd en in orde bevonden. De penningmeester wordt gedechargeerd.

Begroting 2006 en 2007: de lasten vallen lager uit, wat met name veroorzaakt wordt door een efficiëntere productie van de Nieuwsbrief. Er wordt een positief saldo verwacht. Beide begrotingen worden goedgekeurd. Hub Vossen is beschikbaar voor de kascommissie volgend jaar; Henk van Hout - die dit jaar verhinderd was - blijft lid van de kascommissie. Twee leden wordt voldoende geacht.

Bespreking van de vaststelling van de contributie voor 2007 wordt bewaard tot na agendapunt 7.

Bestuurswisseling

Carla Berbée en Hein Steneker worden als nieuwe bestuursleden voorgesteld; zij hebben al enkele vergaderingen meegemaakt. Hun komst versterkt binnen het bestuur de relatie met praktijkwerkers op diocesaan en lokaal niveau. Jeannet Bierman heeft haar eerste termijn er op zitten en is herkiesbaar. Alle drie kandidaten worden bij acclamatie benoemd. Omdat binnen het bestuur nu geen directe link meer is met de universitaire wereld is besloten eens per jaar een docent kerkelijk opbouwwerk op een bestuursvergadering uit te nodigen om het bestuur bij te praten over ontwikkelingen, trends, publicaties, vitale thema's en onderzoeken. In de bestuursvergadering van november zal Sake Stoppels te gast zijn.

De koers van het WKO

Directe aanleiding voor deze discussie is:

- Vermindering van het aantal leden en verandering van het ledenbestand; minder 2^e lijns; iets jonger
- Moeite om werkgroepen op te starten dan wel te continueren
- Klachten over de prijs van het lidmaatschap in relatie met de aangeboden diensten. In kerkelijk Nederland moeten mensen steeds meer op de kleintjes letten.

Indirecte aanleiding:

- Opbouwwerk is geen afstudeerrichting meer op universiteit of hbo; er verdwijnt iets van de vanzelfsprekendheid.
- Afbouw van dekenale structuren (rk) en regionale dienstencentra (prot); adviesfunctie is aan het wegvallen of aan het veranderen.
- De paradox: kerkverlating t.o. opbouwwerk; leren accepteren dat het minder wordt.

Vraag:

Past het kerkelijk opbouwwerk nog bij het veranderende kerkelijke veld? Religie is in, kerk is uit, schreef Kees de Groot. Opbouwwerk richt zich op de opbouw van de kerkelijke institutie, terwijl mensen buiten de instituties zoeken naar zingeving en spiritualiteit. Er zijn inspirerende leiders nodig, maar geen structuren die mensen binden.

Daarvan afgeleid: **houden wij als WKO een beroepsgroep op de been die niet meer in dit veld past?**

Gekeken is naar de diversiteit van onze leden, hier en nu. En daarbij werd het volgende onderscheid gemaakt:

1. 1^e lijns pastores/opbouwwerkers in parochie of gemeente, soms met specialisatie gemeenteopbouw.

Nieuwe mensen in het veld die niet geleerd hebben hoe je een brainstormsessie doet. Waar leer je de basisvaardigheden nog? In de opleiding is weinig aandacht voor gemeenteopbouw. Jongere collega's vragen hoe dingen moeten. Vanuit de pastorale dienstverlening is alles naar Luce verschoven, maar dan zit je meteen aan twee jaar vast.

Participatie: Incidenteel, ze komen naar studiedagen waar directe handvatten voor de praktijk worden gegeven.

Nieuwsbrief lezen: te weinig tijd, teveel aandachtsvelden: ze bladeren het door.

Belang: methodiekontwikkeling en instrumentarium (de gereedschapskoffer of trukendoos van de opbouwwerker); belang om collega's te spreken, uitwisseling. Theologische reflectie op wat je aan het doen bent. 25 leden van het WKO vallen in deze categorie.

2. Teamleiders van samengevoegde parochies/streekgemeenten.

Participatie: Incidenteel (kerkopbouw is een klein onderdeel van hun werk), komen naar studiedagen waar ze belang bij hebben.

Nieuwsbrief lezen: zoeken de krenten in de pap

Belang: management en leiderschapsontwikkeling; fusie en beleidsprocessen. Voor deze groep is nog weinig en het is een groeiende groep. Er zal differentiatie ontstaan met meer HBO'ers in het pastoraat. In de HBO-opleiding komen geen basisvaardigheden aan de orde. De kerken zijn hun aanbod nog aan het uitzoeken. Hub Vossen gaat b.v. priesters begeleiden voor teamvorming. Er is een verschil tussen directe scholing en begeleiding en het aanbieden van een studiedag. Ongeveer 6 leden van het WKO vallen in deze groep.

3. 2^e en 3^e lijns: dekenaal, provinciaal en landelijke ondersteuners van gemeentepbouwprocessen. Beleidsadviseurs en procesbegeleiders.

Participatie: beroepsontwikkeling: dit is de "oude" kerngroep van het WKO, maar het sterft uit.

Nieuwsbrief lezen: ja.

Belang: bijscholing op terrein van eigen ontwikkeling in het vak, uitwisseling van ervaringen en netwerkvorming.
Hier tellen we 34 leden.

4. Mensen van het eerste uur, trouwe leden, meestal emeriti

Participatie: houden het lijntje door af en toe een studiedag en doorlezen Nieuwsbrief.

Belang: op de hoogte blijven van nieuwe ontwikkelingen.
Dat zijn 10 leden.

5. Wetenschappelijk medewerkers op het terrein van praktische ecclesiologie

Participatie: op verzoek en met eigen inbreng

Belang: contact met het werkveld, bijhouden van ontwikkelingen, behoefte aan feedback vanuit de praktijk.
Hier tellen we 8 leden.

Tenslotte onderkennen we een 6^e groep, de geïnteresseerde buitenstaanders; dit zijn geen leden, maar mensen om ons heen.

- kerkelijke beleidsmakers
- verwante beroepsgroepen, zoals missionair werkers, kerk-en-buurtwerkers, e.d.
- leden van nieuwe bewegingen ('wilde spiritualiteit')
- collega's van leden.

De ad interim predikant is ook een nieuwe lichter. Zij zijn potentiële leden, potentiële klanten.

Van de 75 leden vallen enkelen in twee groepen, zodat een hoger aantal dan 75 wordt geteld.
Er zijn 44 katholieke, 26 protestantse en 5 leden van andere geloofsgemeenschappen. Lid van het

werkverband zijn 51 mannen en 24 vrouwen.

Het bestuur stelt een aantal actiepunten voor:

1. Verdere verheldering van nieuwe taakinvulling van het WKO: 'huren' we een buitenstaander in om een strategische analyse te maken? Er is veel kwaliteit in het WKO en we zijn principiële dingen op het spoor. Er zou opnieuw een kernberaad georganiseerd kunnen worden. Moet je iemand van buiten vragen? Dat kost ook geld. Toch wordt voorgesteld zo'n analyse niet helemaal terzijde te schuiven. Ook streekgemeenten moeten opbouwwerk doen en het vak kerkopbouw blijft ook voor nieuwe vormen van gemeente noodzakelijk.
2. Differentiatie in lidmaatschap en ook in contributie:
3 categorieën: leden / bezoekers studiedagen / Nieuwsbrieflezers
Minder hoge contributie, bijdrage studiedagen kostendekkend, meer lezers Nieuwsbrief
3. Niet langer vaste werkgroepen, maar project-groepjes die een studiedag voorbereiden (de werkgroep communicatie blijft vast)
4. Intensiveren van dwarsverbanden met andere koerszoekende werkverbanden en verwante clubs om thema's uit te werken en studiedagen voor te bereiden. Breder kijken dan alleen wat er kerkelijk gebeurt.

Alle competenties en vaardigheden blijven nodig. In plaats van de vraag of onze structuur nog in het veranderend veld past, kun je een andere vraag stellen: wat kan je plek in het veld zijn? De Vereniging voor Pastoraal Werkenden heeft een beroepsprofiel gemaakt, waarbij het werk van onze doelgroep niet meer als een specialisatie wordt aangemerkt, maar als eerste taak.

Het bestuur zal verder nadenken over deze materie en eventueel per e-mail verdere vragen aan de leden voorleggen.

Ten aanzien van het 2^e punt over de verlaging van de contributie wordt gesteld dat de penningmeester hiervoor een scenario moet maken. Voor 2007 blijft de contributie daarom ongewijzigd. Het bestuur krijgt van de vergadering carte

blanche om over deze verandering door te denken.

Voorstellen voor programmering

Gevraagd wordt iets te doen met het boek *Metamorfosen* van Erik Borgman. Er zijn allerlei ontwikkelingen, die we niet zien omdat we nog steeds vanuit het kerkelijke denken.

Naar aanleiding van het eerder gehouden kernberaad is het thema leiderschap naar boven gekomen. Een van de boeken waar we wel iets mee willen is *Paradoxaal leiderschap* van Rein Nauta.

Ook worden boeken van De Caluwé genoemd; organisatiestructuur.

Rondvraag

Willemien doet namens de werkgroep Communicatie nog een oproep dat zij graag van leden horen of zij thema's hebben voor de Nieuwsbrief of als iemand eens een boek wil recenseren: heel graag.

Een nieuwe vergaderdatum moet tot slot worden afgesproken: omdat enkele leden hebben aangegeven dat de donderdag voor hen een moeilijke dag is, proberen we volgend jaar eens de woensdag. Als datum wordt vastgesteld **woensdag 26 september 2007**.

Uw bijdrage voor Nieuwsbrief en Website

Kerkelijk opbouwwerkers beschikken tezamen over een schat aan kennis, ervaring en opinies. Het Werkverband Kerkelijk Opbouwwerkers is er om de uitwisseling te bevorderen tussen de leden van kennis en ideeën, vragen en intuïties.

Belangrijke media daarvoor zijn de **WKO-Nieuwsbrief** en de website **www.wvko.nl**.

De Werkgroep Communicatie nodigt u van harte uit uw bijdrage te leveren.

Neem contact op met de Werkgroep Communicatie en overleg uw ideeën en suggesties:

- is het iets voor de *Nieuwsbrief* als thema, artikel, interview, informatief kadertje, recensie, signalering, aankondiging?
- is het iets voor de *website* www.wvko.nl: aankondiging, link naar materiaal voor kerkelijk opbouwwerk, vacature, discussiebijdrage?
- is het zo acuut dat het in een *mail* naar de leden gestuurd moet worden?

Nieuwsbrief

Artikel

In een artikel belicht de auteur het werken aan kerkopbouw vanuit een bepaald standpunt. Een bericht uit het veld gaat vergezeld van enige agogische, theologische reflectie. Een bespiegeling, commentaar of analyse is relevant voor mensen in kerkelijk opbouwwerk.

Omvang: 3 à 4 pagina's, 1800 – 2400 woorden

Interview

Een interview kan een werkveld, een experiment, een markant persoon, vaak levendiger profileren dan een artikel. Heeft u hiervoor suggesties? Overleg met de Werkgroep.

Omvang: 1 à 2 pagina's, 600 – 1200 woorden

Informatief kadertje

Korte zakelijke informatie kan zelfstandig of bij een artikel / thema in een kadertje (bv met bullets) geplaatst worden

Omvang: maximaal halve pagina, 300 woorden

Boekbespreking

Een boekbespreking bevat een korte weergave van de inhoud, informatie over de auteur(s), een gemotiveerd waardeoordeel, de gebruikerskring waarvoor het boek geschikt is en eventueel: bijzonderheden over de vormgeving en vergelijking met andere publicaties. Tip: houd uw bespreking objectief, vermijd detailkritiek.

Indeling: Titel boek, boekbespreking door ... (uw eigen naam en eventueel uw functie).
Bibliografische gegevens: auteur, hoofdtitel, subtitel; uitgever, plaats, jaartal, ISBN, prijs.

Daarna tekst bespreking.
Omvang: 1 à 2 pagina's, 600 – 1200 woorden

Nieuwsbrief en website

Beschikbare materialen en publicaties

De Nieuwsbrief meldt graag nieuwe publicaties over kerkelijk opbouwwerk. Op de website zijn pagina's Literatuur Kerkelijk Opbouwwerk. De redactie verwelkomt beschikbaar materiaal of een kort signalement ervan.

Actueel

Aankondingen van studiedagen en andere activiteiten zijn welkom. Vermeld hierbij verwijzingen naar andere media, bijvoorbeeld websites.

Reken met de verschijningsfrequentie van de WKO-Nieuwsbrief (januari, mei, oktober). Op de website www.wvko.nl kunnen wij mededelingen, aankondingen en vacatures snel plaatsen. Berichten over vacatures kunnen aan WKO-leden rondgemaild worden.

Archief

Op de website vindt u materiaal van WKO studiedagen sinds 2001: inleidingen, impressies.

Inleveren van uw bijdrage

Nieuwsbrief

- De WKO-Nieuwsbrief komt uit in januari, mei en oktober.
Deadlines: 1 januari, 1 april, 1 september
- Lever kopij per mail aan, in Word bijlage
- Als platte tekst (zonder codes, tabs, vet/cursief), in Times New Roman, 11 pt
- Illustraties bij artikel zijn welkom, foto's op jpg of gif formaat
tip: Nieuwsbrief is zwart wit, let bij foto op contrast en grote vormen
- Inleveren bij: Marianne Jongerius (info@wvko.nl) en Willemien Boot (willemien.boot@deschinkel.nl)

Website

- Lever kopij per mail aan (in de mail of in Word bijlage)
- Geef urgentie aan
- Geef bij vacature sluitdatum aan en link naar website eigen organisatie met meer informatie
- Illustraties zijn welkom, foto's op jpg of gif formaat